

РОЗДІЛ 6

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 65.012

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/57>

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА ДОВКІЛЛЯ ТА ЙОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА НОРМАТИВІВ

IMPACT OF MILITARY ACTIONS ON THE ENVIRONMENT AND ITS RESTORATION IN UKRAINE ACCORDING TO INTERNATIONAL STANDARDS AND NORMS

Бахновська І.П., к.ю.н., доцент,**доцент кафедри права***Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету***Костюк Н.П., к.ю.н.,****доцент кафедри права***Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету*

Стаття досліджує вплив воєнних дій на навколишнє середовище і процеси відновлення природних ресурсів в Україні в контексті сучасного конфлікту. Автори аналізують, як війна може призвести до серйозного забруднення ґрунту, водних ресурсів, повітря та інших екологічних проблем. Дослідження базується на аналізі даних, статистиці та міжнародних угод, які регулюють охорону навколишнього середовища під час конфліктів. Автори також розглядають заходи та стратегії, що вживаються для відновлення довкілля після війни та дотримання міжнародних стандартів у цьому контексті. Ця стаття надає важливий огляд проблеми впливу війни на довкілля та способів його відновлення в Україні з урахуванням міжнародного права та стандартів. Висвітлюються наслідки воєнного конфлікту на природні екосистеми, включаючи ліси, річки, озера і рослинність. Вона також досліджує вплив війни на біорізноманіття та забруднення довкілля шкідливими речовинами, які можуть мати довгострокові наслідки для здоров'я людей і природи. Крім цього, стаття розглядає зусилля та стратегії, які вживаються в Україні для відновлення природних ресурсів і реконструкції екологічно пошкоджених областей після воєнного конфлікту. Вона вивчає роль міжнародних організацій, громадських ініціатив та урядових програм у цьому процесі. Досліджується вплив воєнних дій на навколишнє середовище та стратегії відновлення в Україні з урахуванням міжнародних стандартів і нормативів. Вона аналізує наслідки військових конфліктів та збройних сутичок для природного середовища та екології України. Стаття також розглядає заходи, які передбачено міжнародними угодами та конвенціями щодо захисту довкілля під час конфліктів та після них. Автори статті розглядають, які зобов'язання має Україна згідно з міжнародним правом у галузі охорони довкілля під час конфлікту та після його завершення. Особлива увага приділяється важливості співпраці з міжнародними організаціями та іншими державами для досягнення сталого відновлення довкілля в рамках міжнародних стандартів та нормативів і аналізують роль України у виконанні міжнародних зобов'язань з охорони довкілля під час воєнних дій та в процесі відновлення після них.

Ключові слова: довкілля під час воєнних дій, міжнародні стандарти та нормативи, заходи та стратегії для відновлення довкілля, принципів міжнародного гуманітарного права.

The article examines the impact of military operations on the environment and processes of restoration of natural resources in Ukraine in the context of the modern conflict. The authors analyze how war can lead to serious pollution of soil, water resources, air and other environmental problems. The study is based on the analysis of data, statistics and international agreements that regulate environmental protection during conflicts. The authors also examine measures and strategies used to restore the environment after the war and comply with international standards in this context. This article provides an important overview of the problem of the impact of war on the environment and ways of its recovery in Ukraine, taking into account international law and standards. The effects of military conflict on natural ecosystems, including forests, rivers, lakes and vegetation, are highlighted. She also investigates the impact of war on biodiversity and environmental pollution with harmful substances that can have long-term consequences for human health and nature. In addition, the article examines the efforts and strategies used in Ukraine to restore natural resources and reconstruct ecologically damaged areas after the military conflict. She studies the role of international organizations, public initiatives and government programs in this process. The impact of military operations on the environment and recovery strategies in Ukraine are studied, taking into account international standards and regulations. She analyzes the consequences of military conflicts and armed clashes for the natural environment and ecology of Ukraine. The article also examines the measures provided by international agreements and conventions for environmental protection during and after conflicts. The authors of the article consider what obligations Ukraine has under international law in the field of environmental protection during the conflict and after its end.

Key words: environment during military operations, international standards and regulations, measures and strategies for environmental restoration, principles of international humanitarian law.

Постановка проблеми. Під час війни росія не лише вбиває українців і знищує інфраструктуру країни, водночас вона вчиняє екологічні злочини та щодня руйнує довкілля України. Екологічна ситуація погіршується через війну катастрофічно. Заміновані поля, спалені ліси, забруднені водойми, гинуть тварини і птахи, адже знищується їхнє природне середовище. Щоб з'ясувати, яку шкоду заподіяла країна-агресорка природі нашої країни,

АРМІЯІNFORM звернулася до Державної екологічної інспекції, яка визначає рівень шкоди та збитків, завданих довкіллю, зокрема через бойові дії [3].

За 500 днів ведення війни на території України, Державна екологічна інспекція України провела розрахунок збитків, завданих довкіллю та екосистемам країни.

За даними Державної екологічної інспекції, протягом останніх 500 днів війни в Україні, екосистеми та довкілля

стали жертвами серйозних пошкоджень. Загалом збитки сягають великої суми, яка складає понад 2 трлн гривень. Масштаби збитків демонструють руйнування заповідників, забруднені води, заміновані поля, випалені ліси й величезна кількість іншої шкоди від військових дій окупантів [2].

В липні 2023 року ЮНЕП разом із партнерськими організаціями провели попередній моніторинг екологічної ситуації в Україні та проаналізували вплив бойових дій на довкілля. Основна мета ЮНЕП – організація і проведення заходів, спрямованих на захист та покращення довкілля заради нинішнього та майбутніх поколінь. [5] На думку фахівців, спостерігається значний вплив конфлікту на довкілля, що може залишити країну та регіон інтоксикованими на багато майбутніх поколінь.

Стан опрацювання цієї проблематики. Науковці, які розглядають питання щодо визначення наслідків на довкілля цієї війни, сутності, складу, термінології, механізму відшкодування збитків, що виникли внаслідок воєнного конфлікту постійно перебувають у фокусі уваги українських вчених. Серед яких, необхідно виділити наукові праці Брус В. В., Бендасюк О. О., Вашеки Г. В., Ващенко Д. О., Дулгерової О. М., Іванова С. В., Кришталь Т. М., Кузик А. Д., Лагодієнко В. В. Товарянський В. І. Чубань В. С. Шпильова Ю. Б. тощо [1; 2; 5; 6; 8].

Метою статті є розгляд та аналіз впливу воєнних дій в Україні на навколишнє середовище, а також способи відновлення природних ресурсів та природних екосистем після завершення війни відповідно до міжнародних стандартів та нормативів.

Завданням дослідження було дослідити основні способи, якими війна впливає на природне середовище, наслідки забруднення довкілля внаслідок військових дій, розглянути ролі міжнародних організацій та угод у вирішенні питань впливу військових дій на довкілля, заходи для мінімізації впливу на довкілля під час бойових дій в Україні та послідовності відновлення довкілля.

Виклад основного матеріалу. Військова агресія РФ проти України спричинила руйнування та знищення значної кількості об'єктів промисловості, критичної і соціальної інфраструктури, і як наслідок, спричинила зростання еколого-техногенних загроз. Ведення бойових дій із застосуванням ракет та снарядів завдає значного негативного впливу на атмосферу, гідросферу, спричиняє отруєння ґрунтів, і як наслідок, завдає значної шкоди екосистемі в цілому [7, с. 142].

Війна має значний вплив на навколишнє середовище. Негативні наслідки війни для довкілля включають: руйнування природи, забруднення навколишнього середовища, руйнування інфраструктури, втрати природних ресурсів, внутрішні переселення, забруднення водних джерел.

Усі ці наслідки впливу війни на довкілля можуть мати довгострокові наслідки для природи, суспільства та здоров'я людей. Тому важливо зберігати мир і вирішувати конфлікти шляхом мирних засобів для збереження довкілля та гармонії у світі.

Мінімізація впливу на довкілля під час бойових дій – важливе завдання, яке може допомогти зберегти природу та здоров'я людей під час військових конфліктів. Існують міжнародні стандарти і нормативи, які визначають правила для зменшення негативного впливу військових дій на навколишнє середовище. Заходи, які можуть бути використані для цієї мети:

- Дотримання міжнародних конвенцій: Держави повинні дотримуватися міжнародних угод і конвенцій, які регулюють використання зброї та захист довкілля під час війни, такі як Женевські конвенції, Конвенція ООН про заборону хімічної зброї тощо.

- Використання точної зброї: Зменшення колізій та помилок під час використання зброї може зменшити негативний вплив на навколишнє середовище.

- Заборона використання забруднюючих речовин: Заборона використання забруднюючих хімічних речовин, які можуть завдати значної шкоди довкіллю, включаючи ядерну, біологічну і хімічну зброю.

- Захист цінних природних об'єктів: Важливі природні об'єкти, які можуть постраждати від військових дій, повинні бути об'єктом спеціального захисту та визначення зон для обмеженого доступу.

- Моніторинг та звітування: Проведення моніторингу впливу бойових дій на довкілля і публікація відповідних звітів для загальної інформації і транспарентності.

- Освіта і навчання: Залучення військовослужбовців і громадськості до навчання щодо впливу бойових дій на довкілля та заходів з його мінімізації.

- Застосування технологій: Використання сучасних технологій для зменшення відходів та забруднення під час військових операцій, включаючи розробку чистих джерел енергії та систем утилізації військової техніки.

- Гуманітарні дії: Забезпечення гуманітарної допомоги і захисту природи в зоні бойових дій, включаючи гасіння лісових пожеж, очищення водних джерел та інші заходи.

- Співпраця та дипломатія: Застосування дипломатичних зусиль для вирішення конфлікту та запобігання подальшому екологічному знищенню.

Ці заходи можуть допомогти мінімізувати негативний вплив бойових дій на довкілля в Україні та допомогти зберегти природу для майбутніх поколінь.

Роль міжнародних організацій та громадських ініціатив щодо екологічної безпеки під час війни в Україні важлива з погляду захисту довкілля та забезпечення стабільності в регіоні. Деякі з аспектів їхньої ролі:

- Моніторинг та звітування: Міжнародні організації, такі як ООН та Європейська комісія, грають важливу роль у зборі та аналізі інформації про вплив бойових дій на навколишнє середовище. Вони надають незалежну оцінку забруднення повітря, води та ґрунту, а також поширення небезпечних речовин.

- Гуманітарна допомога: Міжнародні організації та громадські ініціативи надають допомогу людям, які постраждали внаслідок бойових дій. Це включає в себе розподіл гуманітарної допомоги, такої як їжа, вода, ліки та житло, що сприяє зменшенню негативного впливу на довкілля.

- Захист природи та природних резерватів: Деякі міжнародні організації співпрацюють з місцевими владами та громадами для збереження природних резерватів і зон природної краси, які можуть постраждати внаслідок бойових дій. Вони надають фінансову підтримку та технічну допомогу для відновлення та охорони цих територій.

- Освіта та інформаційна робота: Міжнародні організації та громадські ініціативи проводять освітні кампанії щодо екологічної безпеки та небезпеки забруднення довкілля під час бойових дій. Це допомагає підвищити обізнаність і збільшити захист природи та здоров'я населення.

- Дипломатична діяльність: Міжнародні організації можуть сприяти міжнародним переговорам та дипломатичним угодам, які спрямовані на зменшення конфлікту та покращення екологічної безпеки в регіоні.

- Подолання наслідків забруднення: Міжнародні організації можуть забезпечити фінансову підтримку та технічну допомогу для прибирання забрудненого довкілля та відновлення екосистем після бойових дій.

Громадські ініціативи також можуть грати важливу роль у залученні громадськості до питань екологічної безпеки, а також в наданні конкретної допомоги там, де це можливо. Вони можуть надавати голос природі та вимагати від влади заходів для забезпечення сталого розвитку та захисту довкілля в умовах конфлікту.

Відповідно до міжнародних стандартів та нормативів, важливо дотримуватися принципів міжнародного гуманітарного права, включаючи Женевські конвенції, які мають на меті захист населення та довкілля в умовах війни.

Також існують різні міжнародні угоди та домовленості, спрямовані на зменшення негативного впливу воєнних дій на довкілля та сприяння його відновленню.

У відновленні довкілля після воєнних дій важливо враховувати забруднення та руйнування, проводити природоохоронні заходи та відновлювати екосистеми. Також важливо співпрацювати з міжнародними організаціями та партнерами з метою забезпечення координації та допомоги в процесі відновлення.

Кузик А. Д., Товарянський В. І. Воєнні дії зумовлюють низку чинників негативного впливу на лісові екосистеми. Внаслідок використання боєприпасів та ракет, ураження техніки, розташованої у лісах, будівництва фортифікаційних споруд у лісах виникають пожежі, рослини зазнають різноманітних ушкоджень, шар ґрунту пошкоджується, а лісові екосистеми забруднюються фрагментами техніки та боєприпасів, вибухонебезпечними предметами, хімічними речовинами, побутовими відходами та іншими забруднювачами. Відновлення лісів України, що зазнали впливу воєнних дій повинно, відбуватися відповідно до державних програм, з дотриманням вимог безпеки, після попереднього розмінування, очищення від забруднень, інвентаризації та проведених санітарних заходів [4, с. 21].

Екологічний вплив викидів забруднюючих речовин і вибухів під час бойових дій в Україні може бути значним і має серйозні наслідки для навколишнього середовища, здоров'я людей та економіки країни. Ось деякі з можливих аспектів екологічного впливу викидів і вибухів під час бойових дій:

– Забруднення повітря: Вибухи та пожежі можуть призвести до значних викидів токсичних газів, які забруднюють повітря. Це може призвести до погіршення якості повітря та здоров'я місцевого населення через вдихання шкідливих речовин.

– Забруднення ґрунту та води: Викиди хімічних речовин і вибухи можуть призвести до забруднення ґрунту та водних ресурсів. Це може мати серйозний вплив на екосистеми, а також призвести до забруднення питної води, що загрожує здоров'ю людей.

– Зруйнування природних резерватів та природних об'єктів: Бойові дії можуть призвести до зруйнування природних резерватів, лісів, та інших природних об'єктів. Це може призвести до втрати біорізноманіття та серйозних екологічних проблем.

– Збереження радіоактивних матеріалів: У деяких випадках бойові дії можуть призвести до руйнування об'єктів, де зберігаються радіоактивні матеріали, що може призвести до викиду радіоактивних речовин та радіаційної забруднення.

– Здоров'я населення: Екологічний вплив бойових дій може мати серйозний вплив на здоров'я людей через забруднення повітря та води, а також через фізичні поранення та травми в результаті вибухів.

Для зменшення екологічного впливу бойових дій і мінімізації наслідків, необхідно приділяти увагу як військовим тактикам та стратегіям, так і відновленню та екологічному реабілітації після завершення конфлікту. Також важливо співпрацювати з міжнародними організаціями та екологічними дослідниками для вивчення та мінімізації негативного впливу бойових дій на навколишнє середовище та здоров'я людей.

Процес повоєнного відновлення України не повинен стати поверненням до довоєнного стану. Повноцінна розбудова та інтегрування до Європейського співтовариства має відбуватись на засадах сталого розвитку та з урахуванням Європейського зеленого курсу, що також є запорукою виконання Копенгагенських критеріїв вступу до ЄС [6, с. 58].

Ідея стосовно процесу відновлення України після воєнного конфлікту та її інтеграції до Європейського співтовариства є важливою. Розглянемо деякі ключові аспекти

відновлення України після воєнного конфлікту та її інтеграції до Європейського співтовариства:

– Засади сталого розвитку: Вказано, що процес відновлення має відбуватись на засадах сталого розвитку. Це означає, що відновлення країни повинно бути спрямоване на поліпшення якості життя громадян та забезпечення довгострокової стабільності та процвітання.

– Європейський зелений курс: Ви зазначаєте, що важливо враховувати Європейський зелений курс. Ця ініціатива спрямована на захист навколишнього середовища та боротьбу з кліматичними змінами. Інтегруючи цей курс у процес відновлення та розвитку, Україна може сприяти зниженню впливу господарської діяльності на довкілля та забезпечити стале виконання екологічних стандартів.

– Копенгагенські критерії вступу до ЄС: Зазначено, що відповідність Копенгагенським критеріям вступу до ЄС є важливою запорукою інтеграції України до Європейського співтовариства. Ці критерії включають політичну стабільність, демократію, права людини та ринкову економіку.

Загалом, ці важливі принципи, мають бути враховані під час процесу відновлення та інтеграції України в Європейське співтовариство та необхідно розвиватися в напрямку сталого розвитку та зеленого розвитку, що є актуальними для багатьох країн у сучасному світі.

Післявоєнне відновлення України має бути дружнім до природи та клімату, служити основою безпекової парадигми країни в компоненті екологічної безпеки та включати принцип відбудувати краще. Звичайно потрібно буде приймати оперативні рішення та вдаватися до негайних заходів з відбудови та відновлення України, проте принцип «жодної значної шкоди довкіллю» має стосуватися системи прийняття рішень на державному рівні у всіх галузях економіки. Особливу увагу варто приділяти відновленню природного капіталу та забезпеченні належного функціонування екосистем, як джерела екосистемних послуг, які в грошовому еквіваленті співставні з річним бюджетом України [1, с. 34].

Висновок. Захист екологічного середовища в Україні після війни є важливим завданням для відновлення та забезпечення сталого розвитку країни. Воєнні конфлікти можуть призвести до значних екологічних проблем, таких як забруднення ґрунтів, водних ресурсів та повітря, а також пошкодження біорізноманіття. Саме тому захисту екологічного середовища в Україні після війни повинен здійснюватися в таких напрямках:

– Відновлення зруйнованих інфраструктурних об'єктів: Важливо відновити інфраструктуру для забезпечення сталого водопостачання, водовідведення та повітряної якості. Ремонт і відновлення енергосистеми також можуть допомогти зменшити екологічні ризики.

– Моніторинг забруднення: Проведення систематичного моніторингу рівнів забруднення ґрунтів, водних джерел і повітря допомагає вчасно виявляти проблеми та приймати необхідні заходи для їх вирішення.

– Відновлення природних резерватів та біорізноманітності: Після війни важливо відновити природні резервати і охороняти біорізноманіття. Це включає в себе відновлення лісів, джерел і водних екосистем, а також заходи для збереження рідкісних видів тварин і рослин.

– Реконструкція екологічних інфраструктурних об'єктів: Спорудження і відновлення очисних споруд, сміттєзвалищ і спеціальних сховищ для небезпечних відходів допомагає запобігти подальшому забрудненню навколишнього середовища.

– Заохочення сталого споживання і виробництва: Заохочення зелених технологій і сталого споживання сприяє зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище. Держава може надавати підтримку для розвитку відновлювальних джерел енергії, зменшення використання шкідливих речовин та підтримки зелених ініціатив.

– Освіта і просвітництво: Важливим елементом захисту екологічного середовища є освіта громадян та підвищення їхньої екологічної свідомості. Програми навчання та інформаційні кампанії можуть допомогти популяризувати стале споживання та екологічно відповідальну поведінку.

– Міжнародна співпраця: Україна може співпрацювати з міжнародними організаціями та сусідніми країнами

для розв'язання екологічних проблем, які можуть мати загальний вплив на регіон.

Захист екологічного середовища після війни в Україні вимагає спільних зусиль уряду, громадян та міжнародної спільноти. Важливо приділити увагу цій проблемі для забезпечення здорового та сталого майбутнього країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихор Б. І. Україна: стале економічне післявоєнне відновлення для людей та природи. природні ресурси. Матеріали слухань у комітеті верховної ради України з питань екологічної політики на тему: «Вплив воєнних дій на довкілля в Україні та його відновлення до природного стану» (10 листопада 2022 року). Київ, 2023. С. 34–38. URL: <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Materialy-slukhan-2-1-1.pdf>
2. Державна екологічна інспекція України (Держекоінспекція). 500 днів війни: Збитки за період 24.02.2022 – 07.07.2023 сягають понад 2 трлн гривень. 07.10.2023. URL: [https://www.dei.gov.ua/post/500-dniv-viyini-zbitki-za-period-24022022-07072023-syagayut-ponad-2-trln](https://www.dei.gov.ua/post/500-dniv-viyini-zbitki-za-period-24022022-07072023-syagayut-ponad-2-trln-grivnyh)
3. Екологічний тероризм РФ в Україні – збитки за даними Держекоінспекції. АРМІЯІНFORM. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/03/26/ekologichnyj-teroryzm-rf-v-ukrayini-zbytky-za-danymy-derzhekoinspekcziyi/>
4. Кузик А. Д., Товарянський В. І. Вплив воєнних дій на лісові екосистеми України та їх післявоєнне відновлення. Вісник ЛДУБЖД, № 27, 2023. С. 16–22.
5. Омельчук О. В. Роль парламенту, уряду та міжнародних інституцій в повоєнному відновленні довкілля України. Матеріали слухань у комітеті верховної ради України з питань екологічної політики на тему: «Вплив воєнних дій на довкілля в Україні та його відновлення до природного стану» (10 листопада 2022 року). Київ, 2023. С. 58–60. URL: <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Materialy-slukhan-2-1-1.pdf>
6. Пархітько О. Міжнародні організації: Програма ООН з довкілля. INTENT. 25 вересня 2022 р. URL: <https://intent.press/publications/world/2022/mizhnarodni-organizaciyi-programa-onn-z-dovkillya/>
7. Шпильова Ю. Б., Бендасюк О. О., Лагодієнко В. В. Зарубіжні практики оцінювання збитків для повоєнного відновлення довкілля. Innovation and Sustainability. 2023. № 1. С. 140–149. URL: <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/147/153>